

**ARAPÇA TARİH KAYNAKLARININ TERCÜME
PROBLEMİNE BİR ÖRNEK:
İBN KALÂNİSÎ ŞAM TARİHİNE ZEYL**

**AN EXAMPLE OF TRANSLATION PROBLEM OF ARABIC
WRITTEN HISTORICAL SOURCES: İBN KALÂNİSÎ ŞAM
TARİHİNE ZEYL**

*Halil İbrahim GÖKBÖRÜ**

Öz

Türk tarihine ve münhasıran Ortaçağ dönemine ait kaynakların neşir ve tercümelerinin önemli bilimsel etkinlik olduklarına kuşku yoktur. Özellikle Selçuklu döneminin kaynakları, Farsça ve ağırlıklı olarak Arapça yazılı haldedir. Bu kaynakların bir kısmı çağdaştır, bir kısmı ise geç dönemde kaleme alınmışlardır. Bunlar arasında önemli sayıda eser, modern tarihçiler ve mütercimler tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır. Bu neşriyat içinde akademik kaygıyla yapılan tercüme örnekleri tarih bilimine katkıda bulunan çalışmalardır. Ancak akademik ve bilimsel olma iddiasıyla hazırlanan bazı tercüme eserlerde ciddi çeviri ve neşriyat problemleri göze çarpmaktadır. Nitekim yanlış ibareler, hatalı yer ve şahıs adları vb. çeviri yanlışları bu tür tercüme kitaplarda rastlanmaktadır. Öyle ki bazı eserler eksik metin olarak tercüme edilmiş ve yayımlanmıştır. Bu münasebetle bu yazıda, böyle tercümelerden biri olan, meşhur müelliflerden İbnü'l-Kalânisi'nin eseri olduğu iddiasıyla Şam Tarihine Zeyl adıyla neşredilen Türkçe çeviri kitabın durumu ele alınarak değerlendirilecek ve tercüme sıhhati bakımından tahlili yapılacaktır.

* Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kırıkkale/Türkiye
higok@yahoo.com, <https://orcid.org/0000-0001-8405-6498>

•
Anahtar Kelimeler

Selçuklu Tarihçiliği, İbnü'l-Kalânîsî, Zeyl Tarihi Dımaşk, Kaynak Tercümesi, Akademik Tercüme

•
Abstract

There is no doubt that the publications and the translations of the sources of the Turkish history and exclusively Medieval period are an important scientific activities. Especially the sources of the Seljukid period are written in Persian and predominantly in Arabic. Some of these sources are contemporary, some of them have been written in the late period. A significant number of these works have been translated into Turkish and published by modern historians and translators. Translated examples with academic anxiety among these publications are the studies that contribute to the art of history. However, some translation works prepared with the claim of being academic and scientific have serious translation and publication problems. As a matter of fact, translation mistakes, wrong phrases, wrong place and personal names etc. are found in some translation books. Some works have been translated and published as missing texts. In this regard, in this article, the status of the Turkish translation book, which was published as Şam Tarihine Zeyl, with the claim that it is belong to the one of the famous authors, Ibn al-Qalânîsî, will be evaluated and analyzed in terms of translation accuracy.

•
Keywords

Seljukid Historiography, Ibn al-Qalânîsî, Zayl Tarikh Dimashk, Source Translation, Academic Translation.

1. GİRİŞ

Tarihi kaynakların tercümesi, orijinal eser kadar önemlidir. Dolayısıyla müellifler gibi mütercimlerin çabaları da tarih ilmi nazarında kayda değer emek mahsulü olarak görülürler. Öyle ki geçmiş zamanlarda kaleme alınmış birçok yazılı kaynak eserin esas metnini okuyup anlamak çoğu kere mümkün olmazken, bunların okunmasını mümkün kılan bu mütercim faaliyetidir. Kaynak eserlerin okunma güçlüğü, eserin kaleme alındığı orijinal dile vukufiyet noksanlığı kadar o esere kolaylıkla ulaşma imkanının bulunmayışından da kaynaklanır. Ancak günümüzde kütüphane faaliyetlerinin dijital imkanlara kavuşması ile uluslararası araştırma merkezlerinin sunduğu hizmetler, birçok yazılı esere ulaşmayı mümkün kılmıştır. Bununla birlikte yine de dil konusunun problem olma özelliğini korumaya devam ettiğini kabul etmek gerekir.

Ülkemizde tarihi kaynak eserlerin tercüme çalışmaları modern zamanlardan çok önceleri başlamış görünüyor. Nitekim kütüphanelerimizdeki Osmanlı Türkçesiyle tercüme edilmiş eserlerin mevcudiyeti bu hususu doğrulamaktadır. Osmanlı entelijansiyasının Arapça ve Farsçadan yapılan tercümelemlerin yanı sıra Batı dillerinden de bazı eserlerin çevrilmesini sağladığı anlaşılıyor. Ancak bunların birçoğunda arkaik dil kullanıldığından, Osmanlı Türkçesinin ürettiği ağırdalılığın, tercüme eserlerin anlaşılmasını müşkül hale getirmiş olup, bunların yeni bir sadeleştirmeye olan ihtiyacını zaruri kılmaktadır. Öte yandan Cumhuriyet dönemiyle birlikte bir kültür hamlesi olarak önemsenen tercüme hareketi, hemen bir çok sahada kıymetli eserlerin Türkçeye çevrilmesine imkân vermiştir. Tarih alanında da bilhassa Türk Tarih Kurumu'nun öncülüğünde gerçekleştirilen kaynakların tercüme hareketi, Arapça ve Farsça eserlerin yanında Türk tarihini ihtiva eden diğer yabancı dillerdeki bir çok kaynağın da Türkçeye çevrilmesine imkân sağlamıştı. Bunlar arasında Ermeni, Süryani, Gürcü ve Grek dillerinde yazılmış olan önemli kaynaklar yer alıyor. Bu suretle Türk tarihinin karanlık devirlerini tenvir etme imkânı sunan bu tercüme eserler, tarih alanında önemli bir boşluğu doldurmuş görünüyorlar. Kurum yayınları arasında bu dillerden yapılmış çok sayıda tercüme esere günümüzde de ulaşmak mümkündür. Bu eserler, Türk tarihinin en önemli kaynakları arasında yer alırlar. Belirtmek gerekir ki Tarih Kurumu dışındaki yayınevleri arasında da çeşitli tarih kaynaklarını tercüme edip yayımlayanlar vardır. Bunlar da yine Türk tarihçiliğine önemli hizmetler ifa etmişlerdir.

Bu tercüme hareketi içinde Farsça ve Arapça kaynakların çevirisi önemli yer tutmaktadır. Özellikle Selçuklu devrine ait ilk dönem Farsça ve Arapça eserlerin tercümesi, tarih çalışmalarına büyük katkı yapmıştı. Bu akademisyen mütercimler arasında bazılarının isimlerini anmak yerinde olacaktır: Ahmet Ateş, M. Nuri Gencosman, Feridun Nafiz Uzluk, Necati Lügal, Kıvameddin Burslan, Abdülbaki Gölpınarlı, Şerefeddin Yaltkaya, Zakir Kadiri Ugan, Tahsin Yazıcı, Hrant D. Andreyan, Mehmet Altay Köymen, Ali Sevim, Işın Demirkent, Fikret Işıltan. Günümüzde de bu üstatlar gibi kaynak eserlerin tercümesini gerçekleştiren kadirşinas mütercimlerimiz bulunmaktadır. Mesela Ortaçağ'ın en büyük tarihçisi İbnü'l-Esîr'in muhteşem *el-Kâmil fi't-Tarih* adlı eserini Türkçeye kazandıran Prof. Dr. Abdülkerim Özeydin ile Prof. Dr. Ahmet Ağırakça'nın son derece değerli bir tarihçilik hizmeti ifa ettiklerini belirtmek gerekir. Bunlar gibi, Arapça kaynaklarla hemhal olan, Ortaçağ'ın son derece kıymetli eserlerinin tercümelerine ve neşrine kendini adanmış bulunan Prof. Dr. Ramazan Şeşen'i anmak gerekir. Öte yandan Ankara Üniversitesi Farsça profesörlerinden Mürsel Öztürk de Ortaçağ Türk tarihini barındıran Farsça mühim eserleri tercüme etmek suretiyle bu faaliyette önemli bir payın sahibi olmuştur. Kuşkusuz bu listeyi uzatmak mümkündür. Öyle ki adını anmadığımız birçok araştırmacı da muhtelif kıymetli kaynakları tercüme ettiler.

Bu kıymetli tercüme etkinliğine günümüzde de devam edilmektedir. Bununla birlikte günümüz şartlarında tarihe olan ilgi, ihtisaslaşmanın tamamlanmasına fırsat vermeyen bir heyecanla tezahür ettiğinden olsa gerek, kimi tercüme eserlerin neşrinde olumsuzluklarla karşılaşmaktadır. Öyle ki tarih ilmine olan bu tutku ve heyecan, tercüme problemi barındıran neşriyata yol açmaktadır. Bazılarında görüldüğü üzere ilmî eserlerin sadece edebi bir metin şeklinde çevrilip redaksiyon yapılmadan yayımlanması, okuyucuya tarihî bilgiyi yanlış aksettirebilmektedir. Nitekim buna ilişkin bir örnek yakın zamanda bir neşriyatta tahlil edilmişti.¹ Yine bunlardan biri de aşağıda tenkide tabi tutulmakta olan İbnü'l-Kalânisî'ye ait *Zeylu Tarihi Dimaşk* adlı eserin Türkçe çevirisidir.

Dolayısıyla tercüme eserlerin ilmi tenkitle tarihsel bilginin doğruluğuna ve daha sağlıklı çevirilere imkân sunması bakımından değer veya eksikliklerine işaret etme lüzumu vardır. Bu ihtiyaç genel olarak bir kaynağın tercüme edilip yayımlanma sürecinde göz önünde bulundurulması gereken hususların ihmal

¹ Mesela İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye* adlı eserinin Türkçe tercümesinin tenkidi için bkz. H. İbrahim Gökbörü, "Arapça Kaynaklarda Selçuklu Dönemi Tercüme Metinlerine Dair Gözlemler (İbn Kesîr el-Bidâye ve'n-Nihâye-Büyük İslâm Tarihi Örneği)", *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, Ed. M. Ali Hacıgökmen vd., Selçuk Üniversitesi, Konya 2019, s.681-696.

edilmesinden kaynaklanmaktadır. Halbuki yukarıda esamisi zikredilen mütercimlerin de tatbik ettikleri bu yöntemle dair ilkeler dikkate alınmış olsa, belki de bu tür bir tenkit veya tahlile ihtiyaç duyulmayacaktır.

Bu çerçevede kaynak tercümesi yapılırken, mütercimin eser hakkında ciddi ön araştırma yapması; kaynağın mahiyetine ve içeriğine vakıf olması ve bunun için arka plan okumasında bulunması; kaynak müellifinin biyografisine hâkim olması; eserin farklı nüshalarına ulaşması; yabancı dillerdeki yayınları tespit etmesi; çeviri tamamlandıktan sonra redaksiyon ile notlandırma yapması ve bu suretle diğer kaynaklardan farklı olan yönlerine işaret etmesi gerekir.

Esas ilkeler bakımından tenkit ve tahlile tabi tutulan ve problemleri yönlerine temas edilen eserlerin Türkçe tercüme metinleri, bu süreç açısından analiz edildiğinde tenkit sınırını farklı noktalara çekme yönünden arındırılmış olacaktır. Bu türden değerlendirmelerin yapılabileceği tüm akademik tercüme metinlerinin kalite ve ilmî değerleri, üzerlerinde yapılacak inceleme neticesinde ortaya çıkacak ve bilimsel kıymetleri takdir edilecektir. Doğal olarak tenkitler aracılığıyla, tercümelerin ilmî bakımdan nakıs yönlerine işaret etmek, hatalı kısımlarının gözden geçirilmesini sağlamak ve yeni tercümelerin kolaylaştırılmasına katkıda bulunmak esas hedefler olmalıdır. Nitekim kaynak neşri tarih disiplininin en önemli ödevlerindedir. Tarihçinin, bu neşriyatı yapmamış olsa bile, yapılanlar üzerinde tetkik ve tenkitten bulunma sorumluluğu vardır.

2. İbn Kalânîsî ve Eseri Hakkında

Esasen İbnü'l-Kalânîsî'nin *Zeylu Tarihi Dımaşk* adlı mühim eserinin Türkçe tercümesi olan "İbn Kalânîsî, *Şâm Tarihine Zeyl - I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*" adlı tercüme kitabın tenkit ve tahliline geçmeden önce, eserin müellifi olan İbnü'l-Kalânîsî ve eseri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Asıl adı Ebû Ya'lâ Hamza b. el-Kalânîsî olan müellif, 465-555/1073-1160 yılları arasında yaşamış Dımaşklı bir tarihçidir. Ailesi *kalansüve*² imal ettiği için Kalânîsî nispesiyle tanınmıştır. Kendisi bir devlet adamı olup Dımaşk'taki Yazışmalar Dairesi (*Divânu'r-Resâil ve'l-İnşâ'*)'nde çalışmış bir katipti. Dımaşk Reîsi³ olarak da

² Kalansüve: Tepesi sivri baş kisvesi; bir tür külah, şapka, başlık. Kalansüve, daha çok resmî görevlilerin alameti farikası idi. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî*, İstanbul 1317/Çağrı Yayınları İstanbul 2009, s.1081; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara 1988, s.46; Erdoğan Merçil, *Selçuklularda Hükümdarlık Alâmetleri*, Ankara 2007, s.238.

³ Reîs: Kelime olarak başkan anlamına gelmekle birlikte, Ortaçağ İslam şehirlerinde görülen Şehir Divanı'nda, halktan çeşitli sınıfların temsilcisi olarak bulunan görevlidir. Kethüda veya kahyânın

görev yapmıştır. Belki de bu yüzden, yani hem Yazışmalar Dairesi'nde hem de Şehir Divanı'nda görevde bulunmuş olmasından ötürü, kayıtlarında son derece dikkatli ve detay bilgi vermiş olmasına şaşırılmaması gerekir. Zira o bulunduğu mevki itibarıyla resmi belgelere vakıf bir durumdaydı ve bu durumu onun bilgili ve kültürlü biri olmasına imkân sağlamıştır.

İbnü'l-Kalânîsi tarafından yazılan *Zeylu Tarihi Dımaşk* (*Dımaşk Tarihine Ek*) da dolayısıyla XII. yüzyıla ait bir eserdir. Görünüşe göre müellif, eserini Ebü'l-Hüseyin Hilal b. el-Muhassin es-Sâbi'nin⁴ tarih eserine bir *zeyl* olarak kaleme almıştır.⁵ Bu çerçevede eser H. 360-555 / M. 970-1160 yılları arasındaki hadiseleri kapsamaktadır.

Tek cilt halinde neşredilmiş⁶ bulunan eser, esasen olayları kronolojik bir sırayla ancak özet şeklinde anlatır. Bununla birlikte bu özet anlatım tekniği bizi yanıltmamalıdır. Zira müellif, bu yöntemle münhasıran Dımaşk kentinin tarihi yanı sıra Fâtımîler, Selçukluların Suriye hâkimiyeti, Dımaşk Atabegliği ve Haçlılar hakkında son derece çarpıcı, sıra dışı ve başka kaynaklarda bulunmayan bilgiler vermektedir. *Zeylu Tarihi Dımaşk*, bu yönüyle anılan konular bakımından birinci elden kaynaktır. Bu bakımdan eserin tercümesinin de Türk tarihinin önemli bir safhasına ait değerli bilgileri ihtiva etmesinin ayrıcalığıyla nazarı dikkate alınması tabiidir.

3. Zeylu Tarihi Dımaşk'ın Tercümeleri

İbnü'l-Kalânîsi'nin *Zeylu Tarihi Dımaşk* adlı eseri, Türkçede çeşitli zamanlarda yayın konusu olmuştur. Bunlardan ilki Prof. Dr. Ali Sevim'in çalışmasıdır. Prof. Sevim, ilk kez İbnü'l-Kalânîsi'nin eserinden çeşitli pasajları tercüme ederek bunları

görevini yaptığına dair de bkz. Uzunçarşılı, *Medhal*, s.257; H. İbrahim Gök, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1233)*, Ankara 2013, s.448.

⁴ Hilal es-Sâbi ve tarih kitabı hak. bkz., Casim Avcı, "Sâbi, Hilâl b. Muhassin", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s.340-341.

⁵ Eserin naşiri Amedroz, bu kaydın İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-A'yân*'ında geçtiğini belirtmiştir. Amedroz'un tespiti ve İbn Hallikân'ın kaydının karşılaştırması için bkz., İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, VII, Dâr Sâdır, Beyrut 1977, s.144; İbnü'l-Kalânîsi, *Zeyl Tarih Dımaşk*, nşr: H.F. Amedroz, Leyden 1908, Preface (Önsöz) kısmı, s.3; Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İstanbul 1998, s.113.

⁶ İlk kez H. F. Amedroz tarafından yapılan bu neşir için bkz. İbnü'l-Kalânîsi, *Zeyl Tarih Dımaşk*, Leyden 1908. Tıpkı basımı Kahire'de Mektebe Mütenebbi tarafından yapılmışsa da basım tarihi belirtilmemiştir. Ayrıca 1908 tarihli Beyrut ve Süheyl Zekkar tarafından 1983 tarihli Dımaşk baskısı nüshalar hak. Bkz. Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, s.113; Abdülkerim Özaydın, "İbnü'l-Kalânîsi", *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s.99. Ayrıca daha yakın bir tarihte, Arif Ahmed Abdülganî tarafından 2013'te yine Dımaşk'ta yapılmış yeni bir neşir hak. bkz. Suat Kaymak, "İbn Kalânîsi, Şâm Tarihine Zeyl-I ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-, Türkçe trc. Onur Özatağa, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, IX+236s", *Edebalı İslamiyat Dergisi*, C.2, S.4, 2018, s.230.

Türk Tarih Kurumu'nun neşriyat organlarından *Belgeler* dergisinde yayımlamıştı.⁷ Sevim'in tercüme ettiği pasajlar, *Zeyl*'in 436-500/1044-1107 yılları arasındaki Selçuklularla ilgili kayıtlarıyla sınırlıdır.

Zeylu Tarihi Dımaşk hakkında diğer bir tercüme çalışması, bir Yüksek Lisans Tezine konu olmuştur. Bu çalışma Hasan Aydın tarafından *İbn Kalanîsî Hayatı ve Eserleri "Zeylû Tarihî Dımaşk" Tercümesi* (S.142-549) başlığıyla 2016 yılında Marmara Üniversitesi'nde Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada da *Zeyl*'in tamamı tercüme edilmemiş olup, Tez başlığında belirtildiği üzere eserin 142-549. sayfaları arası çevrilmiştir.⁸

Üçüncü bir tercüme çalışması ise nihayet bu makalenin konusunu oluşturan ve Onur Özatağ tarafından yapıpı neşredilen kitaptır.

4. Türkçe Tercümesi ve Taşdığı Problemler

Esasen İbnü'l-Kalânîsî'nin eseri, Ortaçağ tarihçileri nezdinde son derece mühim bir yere sahip olduğundan, tercüme edildiğine dair haberler çıkınca, büyük bir heyecana yol açmıştı. Zira müellifin yoğun bilgi içeren kitabında kullandığı Arapça nedeniyle anlaşılması için mütercim yardımına ihtiyaç duyulmaktaydı ve böyle bir tercüme girişimi haliyle memnuniyetle karşılanacaktı. Ne var ki bu beklentiyle ele alınan kitap, incelendiği vakit, belki uzman olmayan okurlar tarafından hoşnutlukla karşılanırsa da mütehasıs Ortaçağ tarihçisinde hayal kırıklığına yol açan bir teşebbüs olarak değerlendirilmiştir. İşte bu hayal kırıklığının sebepleri ve tercüme hakkında oluşan kanaat aşağıda der meyan edilmiştir.

Türkçeye tercüme edilen söz konusu eser "*İbn Kalânîsî, Şâm Tarihine Zeyl -I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-*, Arapça Aslından Çeviren: Onur Özatağ, Türkiye İş Bankası Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, İstanbul 2015, (IX+236 sayfa)" künyesiyle yayımlanmıştır.

Bu tercümede göze çarpan temel özellik, tercüme yanlışlığı yerine, metnin bütününde saptanan ciddi eksikliklerdir. Ayrıca, çeviriye esas olarak hangi metnin

⁷ Bkz., Ali Sevim, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylû Tarih-i Dımaşk adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. H. 436-500=1044/45-1106/07", *Belgeler*, XXIX, S.33, Ankara 2008, s.1-42.

⁸ Bu Tez için bkz., Hasan Aydın, *İbn Kalanîsî Hayat ve Eserleri "Zeylû Tarihî Dımaşk" Tercümesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.142-549.

veya nüshanın alındığı hususu da tartışmalıdır. Dolayısıyla tercüme eserin probleminin önemli bir kısmı, çevirmediği kısımlarla ilgilidir.⁹

Öyle ki Türkçe tercümede göze çarpan problemler, doğru çevrilmiş bölümlerinin de şüphe ile ele alınmasını intac etmektedir. Göze çarpan müspet yaklaşımlardan biri, belki mütercimim Arapça isimlerin yazımında Arapça nüshadan yararlanmış görünmesidir.

a-Müellifin Adı

Tercüme eserdeki problemler yönüne müellifin adıyla başlayalım. Müellif adı tercümede “İbn Kalânisî” olarak verilmiştir. Oysa müellif adı hem kendi eserinde hem de diğer eserlerde “İbnü'l-Kalânisî” şeklinde, harfi tarifli olarak geçer.¹⁰ Bu husus, Türkçe telaffuzda ihmal edilebilir görülse de mütehasıslar açısından önem arz etmektedir. Özellikle Arap Dili ve Edebiyatı mezunu mütercimlerin bu hususu takdir etmesi gerekir.

b-Müellifin Hayatı

Tercümede, müellifin hayatı hakkında bilgi verilmemiştir. Sadece mütercimim sunuş yazısında, müellifin Dımaşk'ta Divanü'r-Resâil makamına yükseldiği ve eserini Hilal es-Sâbi'nin *Tarih'*ine *zeyl* olarak yazdığı belirtilmekle yetinilmiştir. Bu durumda sonuç olarak mütercim, müellifin hayatını hiç merak etmediği gibi, okur açısından da merakı giderebilecek bilgi notunu paylaşmak için ansiklopedik bilgi dahi vermemiştir. Geriye, Yayınevi'nin özel tercihi meselesi kalıyor ki, Türkiye İş Bankası Yayınları gibi muteber bir yayınevinin editoryal ekibinin bu hassasiyeti göz önünde bulundurması beklenirdi.

c-Eserin Nüshaları

Mütercim, çeviride kullandığı nüshalar hakkında bilgi verirken, Henri F. Amedroz'un¹¹, Oxford'taki Bodleian kütüphanesindeki yazmadan yararlanarak 1908 yılında neşrettiği matbu nüshanın, merhum Prof. Ali Sevim tarafından Türk Tarih Kurumuna hediye edilen örneğini kullandığını; bununla birlikte “Hamilton Alexander Roskeen Gibb'in¹² aynı metnin Haçlılarla ilgili olan kısımlarını İngilizceye çevirerek 1932 yılında yayımladığı *The Damascus Chronicle of the Crusades* adlı eserinin yapısını temel aldığını” belirtmektedir.

⁹ Bu Türkçe tercüme hakkında benzer kaygıların yansıtıldığı ve haklı olarak tenkitlerin yöneltildiği bir değerlendirme ve tanıtım için bkz., Kaymak, a.g.m., s.229-235.

¹⁰ Özeydin, “İbnü'l-Kalânisî”, s. 99.

¹¹ Henri F. Amedroz hak. bkz., Hidayet Nuhoğlu, “Amedroz, Henry Frederick”, *DİA*, III, İstanbul 1991, s.12-13.

¹² H. A. R. Gibb hak. bkz., Jacob M. Landau, “Gibb, Sir Hamilton Alexander Roskeen”, *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s.66-67.

Mütercim ayrıca *Zeylu Tarihi Dımaşk*'ın, Roger Le Tourneau tarafından, *Damas de 1075 a 1154* adıyla 1952'de basılmış bir Fransızca çevirisinin olduğunu, ancak buna ulaşamadığını da söylüyor.¹³

Burada mütercimin kullandığı, “yapıyı temel almak” sözünün, neyi ifade ettiği açık değildir. Öyle ki kitap incelendiğinde, tercüme yapılırken eserin hangi nüshasından yararlanıldığı hususu belirsiz hale geldiği için bunun oldukça şüpheli bir ifade olduğunu söylemek lazım. Dolayısıyla, mütercim bu çeviride hangi metni kullanılmıştır: Merhum Prof. Dr. Ali Sevim'in Türk Tarih Kurumu'na hediye ettiğini söylediği, Amedroz'un 1908 tarihli Arapça nüshasını mı? Yoksa Gibb'in yayınladığı 1932 tarihli İngilizce fragman nüshasını mı? Mütercimin açıklaması ne var ki bu soruya net bir cevap vermekten uzaktır. Üstelik kitabın kapağındaki bilgiye göre kitap, “Arapça aslından” çevrilmiştir.

Oysa, yaptığımız inceleme ve karşılaştırma neticesinde Türkçe tercüme için Arapça nüshadan ziyade, Gibb'in İngilizce nüshası esas alınmış görünüyor. Zaten mütercim, yukarıda geçtiği üzere “Gibb'in eserinin yapısını temel aldığı” (!) vurgulamıştı.

d-Türkçe Şâm Tarihine Zeyl ile Arapça Zeylu Tarihi Dımaşk Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Aşağıdaki hususlar, tercüme ile diğer nüshalar arasında yapılan karşılaştırmada ortaya çıkan tespitlerdir. Bu hususlar, tercüme kitabın neşrinde karşılaştığımız problemin esasını ortaya koymaktadır. Şöyle ki:

1) İlk kez Amedroz'un neşrettiği Arapça nüsha, H. 360 (970-971) yılı olayları ile başlar. H. 555 (1160) yılı ile sona erer.

2) Oysa Türkçe tercüme H. 490 (1096-1097) yılı olayları ile başlamaktadır ve 555 (1160) yılı ile bitmektedir.

2) Yani Türkçe metinde, Arapça nüshada mevcut olan 130 yıllık bir dönem yoktur.

3) Dolayısıyla Türkçe metin, Arapça nüshadaki 133 sayfalık kısmı yansıtmamıştır.

4) Ayrıca Türkçe metinde H. 490 yılı olaylarıyla başladığı iddiası da hatalıdır. Nitekim, çeviri, H. 490 yılının ortasından başlar. Bu yıla ait daha önceki olayları içeren bir buçuk sayfa tutarındaki kısım, çeviriye yansıtılmamıştır. Bu eksik

¹³ Bunun için bkz., Roger Le Tourneau, *Damas De 1075 A 1154*, Damas 1952.

kısımda Haleb meliki Rıdvan dönemine ait gelişmeler yer almaktadır. Bu kayıtların Türk tarihi açısından bir değeri yok mu idi?

5) Çevirisi yapılmış olan diğer kısımlarda da eksiklikler tespit edilmiştir. Mesela:

H.503/1109-1110: Birkaç paragraf eksiktir: Gürcülerin Gence'ye yürümesi; Horasan'da Oğuzlar ile Sencer arasındaki mücadeleler vs. konular.

H.509/1115-1116: Resmi vesika noksandır: Dimaşk Atabegi Tuğtekin'e Sultan Muhammed Tapar tarafından verilen Suriye'nin kendisine verildiğine dair menşûr metni eksiktir.¹⁴ Mütercim, bu metnin yaklaşık dört sayfa tuttuğunu belirtmiş ancak tercüme gerektirmemiştir.

H.540/1145-1146: Eksik kısımlar içinde: Irak Selçuklu Sultanı Mesud; Ebû Ya'lâ Hamza b. Esed b. Ali b. Muhammed et-Temîmî'nin (müellifin kendisi) *Tarih* kitabı hakkında açıklaması; Bağdad'da Büveyhilerin kullandıkları unvanlar; Sultan Tuğrul Bey'in Halife tarafından verilmiş olan unvanları; Selçuklu komutanlarının unvanları hakkında bilgiler vb. konular vardır.

H.541/1146-1147 yılı kayıtları içerisinde bulunan şiir metni eksiktir.

H.545/1150-1151: Eksik bölümler vardır.

H.554/1159-1160: Eksik bölümler vardır.

H.555/1160-1161: Eksik bölümler vardır.

6) Ayrıca, eserin nâşiri Amedroz'un eklediği anlaşılan kitabın sonundaki 5 sayfalık özet olaylar kısmı da Türkçe tercüme konmamıştır.

e-Gibb'in Kitabı ile Benzerlikler

Öte yandan yapılan inceleme neticesinde, elimizdeki Türkçe tercüme ile Gibb'in İngilizce kitabı arasındaki dikkat çekici benzerliğin, mütercimin belirttiği "temel yapısının esas alınmasının" çok ötesinde bir boyutta olduğunu göstermektedir. Öyle ki Gibb'in nüshası çevirinin esas metnini oluşturmuş görünmektedir. Bu iddianın dayanaklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Haçlı seferleriyle ilgili ve sınırlı olması bakımından:

Gibb'in fragman versiyonu, Haçlı seferleri hakkındadır. Türkçe tercümede de Haçlı seferleri esas alınmıştır. Nitekim Türkçe kitabın alt başlığında buna vurgu yapılmış ve "I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi" başlığı ilave edilmiştir. Oysa *Zeylu Tarihi Dimaşk*'ın belirgin özelliği, Haçlı seferi kaynağı olmuş olması değildir.

Esasen tam bu noktada bir karışıklık ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki: İbnü'l-Kalânisî'nin eseri, Haçlı seferleri dönemi için de bir kaynaktır. Ancak bu eser, bir Haçlı seferi kaynağı değildir. Bir Türk müterciminin böyle bir kaynağı "Haçlı

¹⁴ Bu menşûr, H. 10 Muharrem 510 (25 Mayıs 1116) tarihini taşır ancak eserin Arapça nüshasında H. 509 yılı olayları içinde kaydedilmiştir.

seferleri kaynağı” olarak sunması, ya bu kaynağı tanımadığına ya da kastının farklı olduğuna yorumlanır. Böyle bir teşebbüsün kaynaklandığı görüşün eksik, sakat ve yanlış olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Eser çevrilecekse Türk ve diğer Müslüman milletler tarihi bakımından önem arz eden hususları vurgulamak açısından tercüme edilmelidir. Haçlı seferleri tarihi, Türk tarihinden ziyade Avrupa ve Hıristiyanlık tarihinin bir parçasıdır. Bu bakımdan Avrupalı tarihçi, herhangi bir kaynağı kendi tarihinin fragmanlarını kaygı edinerek yayımlıyorsa bu anlaşılabilir bir şey iken, Türk tarihçisi kendi misyonuna sahip olmalıdır.

Nitekim Gibb, ulaştığı kaynak itibariyle Avrupa tarihinin önemli bir konusunu oluşturan I. ve II. Haçlı seferleri hakkında bir seçme yapmış ve bunu yayımlamıştır. Ancak bir Türk yayıncısı, mezkur kaynağın Gibb tarafından neşredilen metnini aynen Türkçe olarak yapıyor ve üstelik bunu kaynağın tamamıymış gibi sunuyorsa, bu, sadece bilinçsizce hareket etmiyor, tarih ve tarihçilik bilincinin zayıf olduğunu gösteren bir kolaycılığa da kaçıyor demektir. *Zeylu Tarih Dımaşk'* ta Haçlı seferleri dışında Türk tarihi için önem arzeden kayıtlar yok mudur? Ya da mütercim için bunların bir değeri yok mu idi?

2) Türkçe çeviri, şekil olarak Gibb'in eseriyle tıpatıp benzerlik göstermektedir. Mesela. Türkçe “İçindekiler” / İngilizce “Contents” kısımları. (Bkz. Ekler, Foto:1)

3) Türkçe çeviri, Gibb'in eseri gibi iki bölüm olarak düzenlenmiştir. (Bkz. Foto:1)

3) Türkçe *Zeyl*, Gibb'inki gibi tercümeyle H.490 yılı ile, yani Miladî olarak 1096-1097 yıllarıyla başlar. (Bkz. Foto:2)

4) Yukarıda, Türkçe tercümede eksik olduğunu belirttiğimiz H.540 (1145-1146) yılı kayıtlarındaki nakıs kısımlar, Gibb'in kitabında da aynı şekilde noksandır.

5) Dipnotlar, çoğunlukla Gibb'ten alınmıştır ve alınmayanlar da yetersizdir. Üstelik not ile açıklanması gereken yerlerde açıklama notu konmamıştır. Bu gibi yerlerde Gibb'in kitabında bir açıklama varsa, doğru yada yanlış olduğuna bakılmadan veya karışıklığa yol açıp açmadığı tayin edilmeden ve ek bilgi verilmeden olduğu gibi alınmış; ancak notlandırma yapılması gereken pek çok yerde böyle bir girişimde bulunulmamıştır. Mesela, s.25 vd.'nda geçen Cevâlî Sekave'nin adının tarih literatüründe nasıl telaffuz edildiğinin açıklanması gerekirdi. Nitekim mütercim, İbnü'l-Kalânisî'nin metnindeki Selçuklularla ilgili kayıtları tercüme edip yayımlayan Ali Sevim'in makalesini görseydi, bu kelimenin

“Çavlı” şeklinde okunduğunu görecekti.¹⁵ Gibb bunu yapmadığı için mütercim de açıklamamıştır. S.28’de kastedilen sultanın Melikşah olduğu yolundaki dipnot da karışıklığa yol açtığından, düzeltilmesi gerekirdi.¹⁶ Yine, s.34’te geçen İbn Melik Tukuş kimdir?¹⁷

6) Mütercim, kaynakta adı değişik yazılmış şahıs ve yer adları konusunda, Gibb’in kitabında düzeltme yapılmışsa, kendi metninde düzeltilmiş versiyonunu yazmış ve dipnotta Arapça eserde ne şekilde geçtiğini belirtmiş; ancak Gibb bir düzeltme yapmamış ise, Arapça metinde yanlış geçse de onu düzeltmemiştir. Mesela, s.36’da geçen, Arapça metinde Maysa olduğu belirtilen yerin, Türkçe metne Misyaş şeklinde yazılması, takip edilen özgün isimlerin yazılması yaklaşımına terstir. Kaldı ki kelime, Arapça metinde Masyâs (مصياث) şeklinde geçer.¹⁸ Bu durum da mütercimin eserin Arapça nüshasını gerçekten görüp görmediğini şüpheli hale getirmektedir.

Dolayısıyla bu durum, mütercimin bütünüyle Gibb’e bağlı kaldığını ve kendi tasarrufuyla eserde yapılması lazım gelen notlandırmaları yapmadığını ortaya koymaktadır. Oysa bu konular Ortaçağ Türk tarihçilerinin bildiği konulardır. Mütercimin hem notlandırma yapmaması hem de konunun uzmanı olan Ortaçağ tarihçisine danışma lüzumu hissetmemiş olması, çalışmanın sadece nakıs değil aynı zamanda kadük de kalmasına yol açan en önemli delillerindendir.

7) Mesela Gibb’in kaynaktan aldığı bir şiir, İngilizce metne konmuştur. Aynı şiir, Türkçe tercümede de konmuştur. Yine, eserin Arapça nüshasında H. 555 / M. 1160 yılı hadiselerinin anlatıldığı bölümde yer alan başka bir şiir, Gibb’in İngilizce versiyonunda yoktur. Aynı şekilde, Türkçe tercümede de yer almamıştır. (Bkz. Foto:3)

8) Türkçe tercümede, kitabın sonuna bir Ek konulmuş ve buna da şöyle bir başlık verilmiştir: “*The Damascus Chronicle of the Crusades’teki Latince Yer ve Kişi Adlarının Arapça Karşılıkları*”. Ayrıca, buna da bir dipnot eklenmiş ve sayfa altında “H. A. R. Gibb’ten yararlanılmıştır” açıklaması eklenmiştir (Bkz. Foto:4). Dolayısıyla böyle bir ek listenin hazırlanmasında Gibb’i taklit etmek de Arapça

¹⁵ Sevim, “İbnü’l-Kalânîsî’nin Zeylü Tarih-i Dimaşk adlı Eserinde Selçuklular”, s.40 vd.

¹⁶ Zira burada kastedilen, Büyük Selçuklu Devleti’nin sultanı olan Melikşah değildir. Gibb’in kastettiği Melikşah, I. Kılıç Arslan’ın çocuklarından Şahinşah olarak da geçen Melikşah’tır ve kendisini öldüren de amcasının oğlu değil, bizzat kardeşidir. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2016, s.176, dipnot:2.

¹⁷ Tekiş olan bu isim ve diğer yanlış okunan kişi ve yer adlarının bir listesi için bkz. Kaymak, a.g.m., s.233.

¹⁸ Krş. İbnü’l-Kalânîsî, *Zeylu Tarihi Dimaşk*, (Arapça metin, Amedroz neşri), s.165.

nüşhadan çeviri yaptığını iddia eden mütercimın ifadesini şüpheli hale getirmektedir. Buna benzer bir listeyi mütercimın kendisi oluşturabilirdi.

9) Öte yandan mütercimın, ulaşamadığını söylediği, Roger Le Tourneau'nun 1952 tarihli mezkur *Damas* adlı eseri ise -en azından- Türk Tarihi Kurumu kütüphanesinde duruyor. Mütercim, 2010 yılında merhum Ali Sevim'in Kurum'a hediye ettiği *Zeyl*'in nüshasını kullandığını söylüyor ama aynı kütüphanede çok daha önceden kayıtlı Tourneau'nun eserine ulaşamadığını söylüyor. Bu eser Tarih Kurumu Kütüphanesi'nde A.I/9060 yer ve 25839 numarayla kayıtlıdır (Bkz. Foto:5). Dahası mezkur eser, basım yılı olan 1952 yılından itibaren Türk Tarih Kurumu envanterine girmiştir. Dolayısıyla mütercimın bu kitaba ulaşmak için hiçbir çaba göstermediğini söylemek abartılı bir iddia olmasa gerektir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dolayısıyla yukarıda sözü edilen hususlar göz önüne alındığında şu değerlendirmeler yapılabilir: Öncelikle İbnü'l-Kalânisî'nin eserinin, Haçlılar hakkında bilgi veriyor diye bir Haçlı kaynağı olarak sunulması doğru değildir. *Zeylu Tarihi Dımaşk*, Haçlılardan ziyade Ortaçağ İslâm ve Türk tarihinin ve münhasıran Selçuklular devrinin Ön Asya'daki olayları hakkında nadir kayıtlarını aktaran eserlerden biridir. Eser, ayrıca Fatımîler, Zengiler, Tuğtekinliler gibi hanedan devletlerinin tarihi ile Dımaşk kentinin tarihini de özel bir şekilde ihtiva etmektedir. O bakımdan bu konular için istisnai bir kaynak olan eserin sadece fragmanı değil, tümünün tercümesi yapılmalıydı. Üstelik tek ciltlik bir kitaptan ibaret olan eserin, Arapçaya vakıf, Arap Dili ve Edebiyatı mezunu mütercim tarafından tamamının çevrilmemiş olmasını anlamak güçtür.

Şu halde mütercimın, çeviride mezkûr H. A. R. Gibb'in İngilizce metninin sadece temel yapısını esas almakla yetinmediği, onu olduğu gibi Türkçeye çevirmekten ibaret bir tercüme faaliyeti gerçekleştirdiği ortaya çıkmaktadır. Bu da doğal olarak eserin tercüme sıhhatine ve içerik bütünlüğüne şüphe ile bakmayı gerektirir. Bu ise mütercimın sunuş kısmında belirttiği, "Arapça metnini çevirdiği" iddiasını çürüttüğü gibi, yanıltıcı bir tarzda okuyucuya sunulduğunu da gösterir ki Türkçe kitap üzerine konan "Şam Tarihine Zeyl" başlığı, bu yanıltıcılığı gösterdiği gibi kıymetli müellife ve eserine de aleni haksızlık manası taşır.

Bu suretle Türkçe *Şâm Tarihine Zeyl* adlı kitabın eksik bir metin olduğunu, İbnü'l-Kalânisî'nin değerli *Zeylu Tarihi Dımaşk* adlı eserini tam olarak yansıtmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Eserin tam metni çevrilmediği gibi, eser üzerinde yapılan diğer çalışmalara da ulaşılmamıştır. Bu yönüyle bilimsel

açından eksiklikler taşıyan kitap, esas nüshaya nazaran apokrif bir metin olarak öne çıkmaktadır.

Ortaçağ Türk tarihinin kaynak dilleri olan Arapça, Farsça, Ermenice, Süryanice, Gürcüce, Grekçe ve Latince dillerini bilen mütehasşsıların, yapacakları kaynak tercümelerinde, sadece yayınevlerinin editoryal hizmetleriyle sınırlı kalmamaları, bunun yanısıra ilgili sahanın tarihçilerinden destek almaları, sağlıklı ve doğru bir neşriyatın yapılabilmesi için elzem görünüyor. Filologların vakıf oldukları dil aracılığıyla bu faaliyete katkıda bulunurken, tarih formasyonunu tamamlama gayreti içinde olmaları da yerinde olacaktır.

Bu tercüme marifetiyle mütercimlerin tarihçilik formasyonunun önemi de ortaya çıkıyor. Öyle ki tercüme tarihçilik formasyonu ile yaklaşmış olsaydı, kaynağın metni Türk tarihçilik mantalitesine uygun olarak tasarlanır ve eksik kısımları yerinde tespit edilerek giderilirdi. Yabancı bir metnin sadece lafzi manası esas alınarak yapılan çeviriler, sürekli eksik ve hatalı kalmaya mahkumdurlar. Bunun için filolog ile tarihçinin kaynak neşrinde işbirliğine olan ihtiyaç kaçınılmazdır. Bu husus, Türk tarihine ait tarihi kayıtların ideal biçimde, doğru, bilimsel ve seçkin bir hassasiyet içerisinde günümüze aksettirilebilmesini sağlayacak olan kaliteli kaynak neşrinin yapılabilmesini mümkün kılacak en önemli adımlardan biri olacaktır.

Sonuç olarak denebilir ki: Yukarıda bahsi geçen başta *Şâm Tarihine Zeyl* başlığı taşıyan ve O. Özatağ tarafından yapılan tercüme ile Prof. Dr. A. Sevim'in yayımladığı pasajlar ve mezkur Yüksek Lisans Tezi'ne konu olan kısmi çeviri, *Zeylu Tarihi Dımaşk*'ın tamamını kapsamayan tercüme çalışmaları olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaların noksan durumları, esasen *Zeylu Tarihi Dımaşk*'ın tam bir metninin Türkçeye tercüme edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çetin ancak mühim iş, gayretkeş mütercim ve tarihçilerin işbirliğini beklemektedir.

EKLER

İçindekiler

Sunuş	v
I. Bölüm 490'dan 526'ya (1097-1132)	
II. Bölüm 526'dan 555'e (1132-1160)	11
Ek	21
Dizin	22

CONTENTS	
	PAGE
INTRODUCTION - - - - -	7
PART I	
FROM 1097 TO 1132 - - - - -	41
PART II	
FROM 1132 TO 1159 - - - - -	211
INDEXES - - - - -	359

Foto:1 Özatay: *Şâm Tarihine Zeyl*(Tür.), Gibb: *The Damascus Chronicle*(İng.)

Birinci Bölüm

490 Senesi
(25 Aralık 1096 – 14 Aralık 1097)

Bu sene sayılamayacak kadar çok Frenk askerinin Kustantiniyye denizi yönünden ortaya çıktıkları haberleri art arda gelmeye başladı. Haberler birbiri ardına geldikçe ve ağızdan ağıza etrafa yayıldıkça insanlar huzursuz oldular ve endişeye kapıldılar. Bu haberlerin doğruluğunu öğrenir öğrenmez toprakları onlara en yakın olan Melik Dâud b. Süleymân b. Kutalmış kuvvet toplama başladı, vergiler koydu ve cihat farzını tesis etti. Frenklere karşı destek olmaları ve yardım etmeleri için çağırabildiği kadar çok Türkmeni davet etti. Onlardan pek çoğu kardeşinin de kuvvetleriyle beraber ona katıldılar. Böylece kendine olan güveni arttı, gücü korkulur hâle geldi. Frenklerin geçecek oldukları geçit, boğaz ve yolları tuttu. Onlardan ellerine düşenlere acımadı. Pek çoğunu kılıçtan geçirdikten sonra Frenkler kuvvetlerini ona çevirdiler. Onu yendiler, ordusunu dağıttılar, pek çoğunu öldürdüler ve pek çoğunu da esir aldılar, yağmaladılar ve köle ettiler. Bineklerinin çoğunu kaybeden Türkler kaçışmaya başladılar. Onlardan köle edilemlerin pek çoğunu Rum meliki satın aldı ve hepsini Kustantiniyye'ye gönderdi. İslam davasına karşı bu utanç verici felaketin haberi alındığında insanların endişesi ve korkuları büyüdü, telaş içine düştü.

1

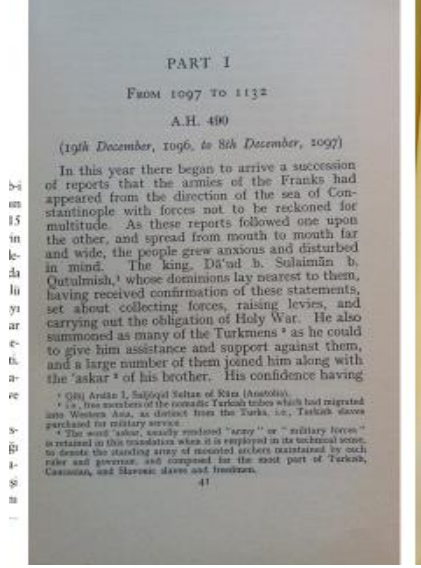

Foto 2: Özatay: *Şâm Tarihine*, Zeyl(Tür.), Gibb: *The Damascus Chronicle*(İng.)

Arapça Tarih Kaynaklarının Tercüme Problemlerine Dair Bir Örnek: İbn Kalânisî Şam Tarihine Zeyl | 67

Ibn Kalânisî

dukları için gıfıl avlanın bir kuvvetin boşluğunu fırsat bilip Beni Usâme ve diğer Araplara baskın yapmış ve sürülerini ölümlerine katıp götürmüştü. Bunun haberi ulaştığı vakit onları takip etmek için muzaffer ordudan büyük bir grup yola çıkarıldı. Türkmenlere yetişiler, çaldıklarının tümünü geri aldılar ve bunlar tekrar sahiplerine verildi.

Melik Nûre'd-Din –Allah onu yüceltsin!– kuşatmak ve kârdesi Nûre'nü'd-Din'den almak üzere Harrân şehrine gitmeye karar verdi. Bu işte bir fayda olduğunu görmüştü. Cemâziye'l-âhîr ayının birinde muzaffer ordusayla harekete geçti. Şehrin önünde ordugâh kurduğu ve kuşatıldığı vakit mizakerelet, teklifler, direnişler ve çatışmalar oldu. Sonunda şehirdakilere aman verilmesi kararlaştırıldı. Şehir Cemâziye'l-âhîr ayının yirmi üçü cumartesi günü teslim alındı (18 Temmuz 1159). İşleri düzene kondu ve ahâlsine iyi muamele edildi. Sonra Emir İsfahâllâh Zeynü'd-Din'e iktâ verilerék idaresi ve savunması ona bırakıldı.

555 Senesi

(19 Ocak 1160 – 6 Ocak 1161)

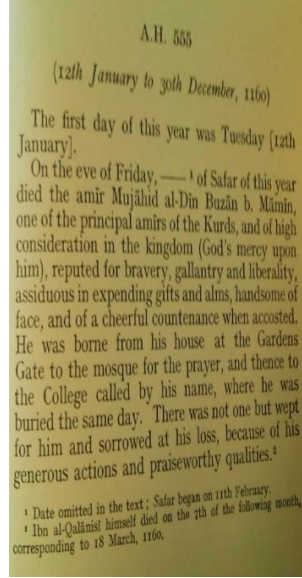
Ordu geldi

Senenin ilk günü salıdır.

Bu senenin Sefer ayında cuma günü Kürtenin önde gelen komutanlarından ve melikliğin gözdelelerinden Emir Mücahîd-ü-Din Buzân b. Mâmin vefat etti – Allah ona rahmet eylesin! O yiğitliği, cesareti ve cömertliği ile müşhardı, sürekli zekât ve sadaka dağıtırdı. Evinden Bâbü'l-Ferâdis'e, namaz için camiye taşındı ve oradan da kendi adıyla anılan ünlü meдресeye götürüldü ve aynı gün oraya defnedildi. Cömertliği ve takdire şayan meziyetlerinden dolayı kayıba üzülmeyen ve ardından gözyaşı dökmeyen bir kişi dahi olmamıştı.

214

bu kişi eksik

Özetay: Şâm Tarihine Zeyl (Tür.)

Gibb: *The Damascus Chronicle* (İng.)

— ٥٥٩ —
وَدَخَلَتْ سَنَةُ خَمْسٍ وَخَمْسِينَ وَحَمِاسَةَ

وَأَمَّا يَوْمَ الثَّلَاثِ، مَسْتَوِلَ الْحَرَمُ وَالشَّسَى فِي كَعْبِ دَرَجَةِ وَكَعْبِ قَفْقَسَةٍ مِنَ الْمَدِينَةِ وَالثَّلَاثِي عَشَرَ مِنْ تَمَوُّنِ الثَّلَاثِي وَالطَّلَاغِ الْقَرَسِ سَبْعَ عَشْرَةَ دَرَجَةَ وَخَمْسَ تَمَاقِثِي وَفِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ مِنْ صَفَرٍ مِنْ هَذِهِ السَّنَةِ تَوَتَّى الْأَمِيرُ عِمَادُ الدِّينِ بُرْزَانَ بْنِ مَادِينِ (أ) أَحَدَ مَقَدَّمِيهِ إِسْرَاءَ الْأَكْرَادِ وَالرَّجَاعَةَ فِي الدَّوْلَةِ رَحِمَهُ اللَّهُ مَرْصُوفًا بِالشَّجَاعَةِ وَالْبِسَاءَةِ وَالسَّامَةَ مَوْالِفَتِي عَلَى بَيْتِ الصَّلَاتِ وَالصَّدَقَاتِ فِي الْمَسَاكِينِ وَالضَّمَنَاءِ، وَالْقِتْرَاءِ، مَعَ الزَّمَانِ وَكَلَّ عَصْرِي يَتَقَدَّرِي وَأَوْرَانِ جَيْلِ الْحَيَاةِ حَسَنَ الْبَشَرِ فِي النَّوَا، وَنَحْلُ مِنْ دَارِهِ بِسَبَابِ الْفَرَادِيسِ إِلَى الْجَامِعِ لِلصَّلَاةِ ثُمَّ إِلَى الْمَدْرَسَةِ الشَّيْخِيَّةِ بِسَمَةِ مَدَنُوقِ نَهْيًا فِي الْيَوْمِ وَكَلَّ يَجْلُ مِنْ بَلَدِهِ عَلَيْهِ وَهُوَ يَمِينُ لَهُ وَمَتَأَسَّفُ عَلَى قَدَمِهِ جَيْلِ الْعَالَمِ وَحَمِيدٌ لِحَالِهِ وَرَفِي بِهَذِهِ الْإِرْسَاتِ الْمُخْتَصَرَةِ وَهِيَ:

كَيْ ظَلَمَ دِهَانُ الْفَرَسِ نَصَبِيَّةً
بِهَا تَرَاهُ سَرِيحَ الْخَطَرِ فِي وَطَرِ
كَيْدَانِ كَيْانِ بَرَاءِ فِي أَمَارَتِهِ
عَشِدَّ رِيحِ الْإِرْيَا فِي حَالَتِهِ
أَسْمِ بَطْرِ مَرْجَمًا سَبَّ مَدْرَسَتِهِ
أَلْجَالِيَتِ نَشِيئَةً بِسَبِّ مَرْجَمَتِهِ
فَرَحَةً إِنَّهُ لَا يَنْفَسَتُهُ زَانِعُهُ
وَلَا أَيْشَتُ تَرَاهُ كَيْ مَرْجَمَتِهِ
حَقٌّ كَرَمَتُهُ، نَهَى سَبِّ مَرْجَمَتِهِ
مَادَامَتِ الشَّيْبِيَّةِ الْإِفْلَاقَ دَائِرَتَهُ
(195*) مِنْ جَيْلِ الْخَيْرِي فِي الدِّيَاغَةِ تَقَرَّرَتْ

وَفِي يَوْمِ الْخَمِيسِ مَسْتَوِلَ صَفَرٍ مِنَ السَّنَةِ رَفَعَ الْقَاضِي فَكَيْهِ الدِّينِ أَبُو الْإِسْمَاعِيلِ عَلِيُّ بْنُ عَمَلِدِ بْنِ يَحْيَى، بَنَ عَلِيَّ قَاضِي دِمَشْقَ إِلَى الْمَلِكِ الْمَادُلِ نُوْرِ الدِّينِ رُحْمَةَ بِسَبْتَةِ دِهَانِ الْأَعْمَاءِ، مِنْ الْقَضَاءِ، وَالْإِسْتِدْبَالِ، بِمَا فَجَابَ سَوْأَلَهُ وَوَلَّى قَضَاءَهُ، عَشِدَّ الْقَاضِي الْأَمَلِي الْأَمَامِ كَيْالِ الدِّينِ بْنِ الشَّيْخِيَّةِ وَهُوَ الْمَشْهُورُ بِالْمَقْتَمِ وَوَفُورُ الْعِلْمِ وَصَفَاءُ، لَقَّبَهُ بِالرَّفِيقَةِ

١٩٥ وفي خميسية: دخلت هذه المعاهد فدخل من حواجر القرائين بُرْزَانَ بْنِ مَادِينِ مِنْ عَلِيِّ بْنِ عَمَلِدِ وَهُوَ مِنَ الْأَكْرَادِ وَهِيَ طَائِفَةٌ سَمِيحٌ بِإِسْمِ بَدْرَمِ فِي الْعَرَابِ، يُوَالِفُ مَرْجَمَةَ مِنْ أَهْلِالْ عَدَاوِ

Foto 3: İbnü'l-Kalânisî: *Zeyl Tarihi Dimaşk* (Arapça)

Ek

The Damascus Chronicle of The Crusades'teki
Latince Yer ve Kişi Adlarının Arapça Karşılıkları⁹⁸

Acre	- 'Akkâ
Acxianus	- Yağsıyân
Ainardus	- [Mu'ine'd-Dîn] Unur
Antaradus	- Antartüs
Apamea	- Afamiyye
Archados/Archas	- 'Arka
Aregh	- Hârim
Arethusa	- er-Rastan
Arsuth	- Arsüf
Artasium	- Artâh
Asa	- 'Azâz
Baccar	- el-Bikâ
Belinus	- Bânyâs
Bethsan	- Baisân
Bezeugis	- Bazâc
Borsequinus	- el-Bursukî
Caesara, Caesara Magna	- Şeyzer
Caesara Philippi	- Bânyâs

⁹⁸ H.A.R. Gibb'den yararlanılmıştır.

Foto 4: Özetay: Şâm Tarihine Zeyl (Tür.)

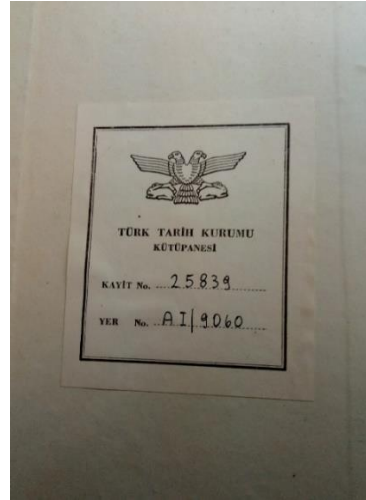
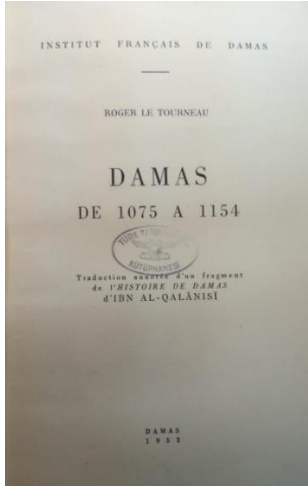

Foto 5: La Tourneau: *Damas* (Frn.)

KAYNAKÇA

- Avcı, Casim, "Sâbi, Hilâl b. Muhassin", *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, 340-341.
- Aydın, Hasan, *İbn Kalânîsî Hayatı ve Eserleri "Zeylî Tarihî Dımaşk" Tercümesi (S.142-549)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.
- Gökbörü, H. İbrahim, "Arapça Kaynaklarda Selçuklu Dönemi Tercüme Metinlerine Dair Gözlemler (İbn Kesîr el-Bidâye ve'n-Nihâye-Büyük İslâm Tarihi Örneği)", *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, Ed. M. Ali Hacıgökmen vd., Selçuk Üniversitesi, Konya 2019, s.681-695.
- Gök, H. İbrahim, *Musul Atabeyliği Zengiler (Musul Kolu 1146-1233)*, TTK yay., Ankara 2013.
- İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zamân*, Dâr Sâdır, Beyrut 1977.
- İbnü'l-Kalânîsî, *Zeyl Tarih Dımaşk*, nşr: H. F. Amedroz, Leyden 1908; Tıpkıbasım, Mektebe Mütenebbi, Kahire (t.y.).
- Kaymak, Suat, "İbn Kalânîsî, Şâm Tarihine Zeyl-I ve II. Haçlı Seferleri Dönemi-, Türkçe trc. Onur Özatağa, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, IX+236s", *Edebali İslamiyat Dergisi*, C.2, S.4, Kasım 2018, s.229-235.
- Landau, Jacob M., "Gibb, Sir Hamilton Alexander Roskeen", *DİA*, XIV, İstanbul 1996, s. 66-67.
- Le Tourneau, Roger, *Damas De 1075 A 1154*, Damas 1952.
- Merçil, Erdoğan, *Selçuklularda Hükümdarlık Alâmetleri*, TTK yay., Ankara 2007.
- Nuhoğlu, Hidayet, "Amedroz, Henry Frederick", *DİA*, III, İstanbul 1991, s.12-13.
- Özaydın, Abdülkerim, "İbnü'l-Kalânîsî", *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s.99-100.
- Sevim, Ali, "İbnü'l-Kalânîsî'nin Zeylî Tarih-i Dımaşk adlı Eserinde Selçuklularla İlgili Bilgiler I. (H. 436-500=1044/45-1106/07)", *Belgeler*, TTK yay., XXIX, S.33, Ankara 2008, s.1-42.
- Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türki*, İstanbul 1317/Çağrı Yayınları, İstanbul 2009.
- Şeşen, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR yay., İstanbul 1998.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken yay., İstanbul 2016.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK yay., Ankara 1988.

